

انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران

گروه پژوهش

معیارهای ارزیابی پایان نامه برای دانشجویان، استادان راهنما و داور

تدوین دکتر رحمت الله فتاحی و محمود سالاری

با توجه به اهمیت پایان نامه در تحصیلات تکمیلی و جایگاهی که پایان نامه به لحاظ حیثیت علمی دانشجو و استاد راهنما دارد، ضروری است که در تمام مراحل انجام کار و بویژه پیش از تحویل آن به دانشکده و ارسال برای داوران، ارزیابی کاملی بر اساس معیارهای مشخص و عینی صورت گیرد. این معیارها برای سه گروه حائز اهمیت است: (۱) دانشجو با در دست داشتن معیارهای ارزیابی می تواند همواره در جزئیات کار خود آنها را مورد توجه قرار دهد تا موردی را از قلم نیندازد و نیز کیفیت هر جزء از پایان نامه را کنترل کند. به عبارت دیگر، این معیارها ابزار خود-ارزیابی برای دانشجو به شمار می رود، (۲) استاد راهنما یا استاد مشاور می تواند پایان نامه دانشجوی خود را بر اساس این معیارها همواره تحت نظر و هدایت داشته باشد و در هر مرحله از کار، جزئیاتی که دانشجو باید مورد توجه قرار دهد به وی گوشزد کند، (۳) استاد داور نیز می تواند با در دست داشتن این معیارها، ارزیابی پایان نامه را به صورت دقیق و علمی به انجام رساند. اضافه می شود که افزون بر چنین معیارهایی، استانداردهایی نیز برای ارزیابی پایان نامه ها وجود دارد که بیشتر بر جنبه های ساختاری تاکید می کند.^۱

معیارهای ارزیابی پایان نامه در حوزه های علوم انسانی و اجتماعی (معیارهای تفصیلی برای پژوهشهای پیمایشی)

امتیاز کسب شده	حداکثر امتیاز قابل کسب	شرح معیار ارزیابی	موارد و عناصر قابل ارزیابی	ردیف
			ارزشمندی و اهمیت موضوع و مسئله تحقیق	1
		موضوع مورد مطالعه ارزش تحقیق را دارد و به حل یک مسئله نظری یا کاربردی کمک می کند (در سطح یک سازمان، یک منطقه، یا کشور)		
		موضوع پیشنهادی جدید است و قبلاً انجام نشده است		
		موضوع پیشنهادی جدید نیست، اما رویکرد پژوهشی و نگاه به آن نو است		
		در طرح موضوع و ارائه آن، پژوهشگر ابتکار و خلاقیت به خرج داده است		
		موضوع تحقیق از دانش نظری قوی برخوردار است		
		حاصل مطالعه حاضر به دانش مفید و مورد استفاده می افزاید		
		هدفها، دلایل و ضرورت تحقیق به روشنی و به طور منطقی بیان شده است		
		دامنه موضوع به اندازه ای که قابل مدیریت و اجرا باشد محدود شده است		
		مسئله تحقیق به روشنی و در قالب جملات علمی بیان شده است		
		مسئله تحقیق با توجه به خلاء موجود در پیشینه مطرح شده است		
		پژوهشگر فهم درستی از موضوع و مسئله تحقیق به دست داده است		

¹ International Standard Organization (ISO). Presentation of dissertations. Geneva: ISO, 1986.

همچنین، منبع زیر در باره میزان مطابقت پایان نامه های فارسی با استاندارد فوق به انجام رسیده است:
کربلاقی کامران، معصومه. مطالعه میزان رعایت استاندارد بین المللی ایزو در پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های دولتی در سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۴. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۵.

			2	پیشینه پژوهش و مرور نوشتارها
		پیشینه پژوهش یا پیشینه علمی بخش مشخصی از پژوهش را تشکیل داده است		
		پیشینه پژوهش دارای یک ساختار منطقی (هدف، دامنه و تصویر کلی از نوشته ها و پژوهشهای مرتبط) است		
		پژوهشگر از فهم نسبتاً کاملی در مورد ادبیات مربوطه برخوردار بوده است (منابع مرور شده نسبتاً جامع بوده و آثار اصلی و نویسندگان معتبر را پوشش داده است)		
		شیوه مرور متون و پژوهشها مناسب و منطقی است (از روال تاریخی یا موضوعی برای معرفی پیشینه استفاده شده است)		
		در پیشینه پژوهش، منابع جدید مورد بررسی قرار گرفته است		
		در صورت نیاز به منابع قدیمی، این منابع نیز مورد مطالعه قرار گرفته اند		
		از مرور منابع کم ربط یا سطحی پرهیز شده است		
		مرور پیشینه با رویکردی تحلیلی و انتقادی صورت گرفته است (پژوهش ها به صورت صرف و سطحی توصیف نشده اند)		
		مرور پیشینه، موضوعات نظری، روش شناختی و تجربی مورد توجه سایر پژوهشها را پوشش داده است		
		شکاف ها و نکات مبهم در دانش موجود در حوزه تحقیق شناخته شده اند		
		نتیجه گیری علمی و استنتاج درست از مرور پیشینه در راستای موضوع و هدف پایان نامه انجام گرفته است (به، روش های مورد استفاده در سایر پژوهش ها، نوع ابزارهای مورد استفاده، یافته های عمده، شکافهای خالی در پژوهش ها، و مواردی از این قبیل اشاره کرده است)		
			3	سنوالات و فرضیه
		سنوالات و یا فرضیه ها با مسئله تحقیق همخوانی دارد		
		سنوالات و یا فرضیه ها با هدفهای تحقیق همخوانی دارد		
		سنوالات و یا فرضیه ها مبتنی بر استنباط از مرور پیشینه پژوهش هستند		
		سنوالات یا فرضیه های پژوهش به روشنی تدوین شده است		
		تمامی متغیرها به شکل درست تعریف و تعیین شده اند		
		فرضیه ها واضح، آزمون پذیر، مشخص و معین می باشند		
		فرضیه ها به صورت منطقی از مبنایی نظری و مفهومی انتزاع شده اند		
		تمامی متغیرهای داخلی و خارجی شناخته شده است		
		مفاهیم کلیدی موجود در سنوالات یا فرضیه ها بروشنی تشریح شده است		
		تعریف های نظری و عملیاتی بدرستی انجام گرفته است (دامنه مفهومی و چگونگی سنجش آنها در تحقیق حاضر بیان شده است)		
			4	روش و مراحل انجام پژوهش
		روش تحقیق و نوع آن به روشنی بیان شده است		
		روش تحقیق و روش اجرا با هم همخوانی دارند		
		طرح تدوین شده برای انجام پژوهش، متناسب با آزمون سنوالات و یا فرضیه های پژوهشی است		
		روش و مراحل انجام پژوهش به طور کامل و با جزئیات توصیف شده است تا خواننده بخوبی بتواند بفهمد که چه کاری انجام است		
		روش تحقیق آنگونه است که دیگران نیز می توانند با همین روش تحقیق های مشابه را انجام دهند		
		متغیرهای مداخله گر به خوبی مشخص و کنترل شده اند		
			5	جامعه پژوهش و شیوه نمونه گیری
		جامعه پژوهش بروشنی توضیح داده شده است		
		حجم و ترکیب آزمودنیها (گروه نمونه) متناسب با سنوالات پژوهش و تحلیل داده هاست		
		شیوه نمونه گیری علمی، صحیح و مناسب جامعه حقیق است (نمونه ها نماینده واقعی جامعه تحقیق است)		
			6	روش و ابزار گردآوری داده ها
		روشهای اندازه گیری (چه کمی و چه کیفی) به طور مناسب سازه های مندرج در سنوالات و یا فرضیه را مورد توجه قرار داده است		
		تکنیک جمع آوری داده ها مناسب پژوهش است		

		روایی ابزار گردآوری داده ها بر اساس قواعد علمی گزارش شده است	
		پایایی ابزار گردآوری داده ها از طریق آزمون مربوطه مورد سنجش قرار گرفته و قابل قبول است	
		در صورت استفاده از ابزارهای دیگر برای گردآوری اطلاعات (مانند چک لیست و یا مصاحبه)، آن ابزارها بدرستی تدوین شده اند	
		نمونه ای از ابزار گردآوری اطلاعات در پیوست پایان نامه ارائه شده است	
	7	روشهای آماری و آزمونهای مورد استفاده	
		آزمونهای آماری متناسب با هر یک از سنوآلها و فرضیه ها بدرستی معرفی شده است	
		تکنیک های تجزیه و تحلیل آماری به اندازه کافی شرح داده شده اند	
	8	محدودیتهای پژوهش	
		محدودیتهای مرتبط با تحقیق بدرستی بیان شده است	
		مشکلات پیش آمده در جریان اجرای پژوهش بیان شده است	
		محدودیتهای پژوهش موجب زیر سنوآل رفتن کل پژوهش نشده است	
		به ملاحظات اخلاقی در پژوهش توجه شده است	
	9	تحلیل داده ها، بحث، و تفسیر	
		نتایج آزمون سنوآلها و یا فرضیه ها بترتیب، به طور کامل و بدرستی ارائه شده است	
		داده ها به طور واضح ارائه شده اند	
		از داده های گردآوری شده بخوبی برای پاسخ به سنوآلها و فرضیه ها استفاده شده است	
		جدولها، نمودارها و تصاویر ارائه شده مناسب و ضروری اند	
		تفسیر یافته ها به صورت منطقی و مستدل ارائه شده است	
		تفسیرها بر پایه داده های گردآوری شده، نظریه های موجود و در چارچوب هدفهای تحقیق انجام شده است	
		در تفسیر یافته ها، از قضاوت شخصی خودداری شده است	
		از یافته های به دست آمده بخوبی دفاع شده است (استدلال و شرح کافی برای ادعای پژوهشی ارائه شده است)	
		به اندازه کافی از شواهد (استنادها) برای پشتیبانی یافته ها استفاده شده است	
		یافته های پژوهش یا سایر یافته های پژوهشی در همان زمینه مقایسه شده است	
		ادعا ها از سوی یافته های سایر پژوهشها نیز پشتیبانی شده است	
		استناد به سایر پژوهشها به اعتبار ادعا ها کمک کرده است	
		محدودیتهای تعمیم پذیری یافته ها مورد توجه قرار گرفته است	
		ضعفهای مطالعه ذکر شده است	
		لحن ارائه مطالب بی طرفانه و صادقانه است	
		توجیهات حرفه ای یافته ها مورد بحث قرار گرفته است	
	10	نتیجه گیری	
		با روش مورد استفاده، تحقیق به هدفهای خود دست یافته است	
		محدودیتهای نتایج تحقیق شناخته شده اند (به محدودیتهای تعمیم پذیری یافته ها اشاره شده است)	
		پیشنهادهای لازم برای پژوهشهای آینده به طور منطقی و مبتنی بر یافته های پژوهش ارائه شده است	
		نتیجه گیری نهایی بروشنی انجام شده است و میان نتایج و سایر عناصر تحقیق (نظریه ها، پیشینه تحقیق، داده های گردآوری شده) ارتباط و انسجام وجود دارد	
		در نتیجه گیری، به پیامدهای ضمنی و احتمالی نتایج و پیشنهادها نیز توجه شده است	
		تضاد یا نکته مبهمی در نتایج ارائه شده وجود ندارد	
		به طور کلی، یافته ها و نتایج از کیفیت لازم برخوردار است	
		یافته ها و نتایج، مطالب نوینی را در مقایسه با سایر پژوهشها ارائه می دهد	
		یافته ها و نتایج می تواند به حل مسئله و نیز پیشرفت دانش در حوزه کمک کند	

		نتایج پژوهش به تدوین و ساخت نظریه کمک می کند	
	11	ساختار و شکل ارائه گزارش	
		صفحه عنوان پایان نامه اطلاعات مختصر و روشن در باره پژوهش ارائه داده است	
		عنوان پایان نامه به خوبی بیانگر محتوا و رویکرد پژوهشی (روش تحقیق) می باشد	
		در چکیده تحقیق موارد زیر به روشنی مطرح شده اند؟ (هدف، جامعه پژوهش، مسئله یا سئوالها و یا فرضیه ها، متغیرهای تحقیق، شیوه نمونه گیری، ابزارهای گردآوری اطلاعات، روش آماری تحلیل داده ها، و نتایج عمده تحقیق)	
		چکیده به روش استاندارد و به شکل تمام-نما تهیه شده است	
		اهمیت، مسئله، جامعه، روش تحقیق، ابزار گردآوری داده ها، یافته و نتایج عمده تحقیق در چکیده ارائه شده است	
		کلیدواژه های مناسب برای چکیده انتخاب شده است	
		فهرست مندرجات پایان نامه به صورت مفصل در ابتدا ارائه شده است	
		فصل بندی محتوا به صورت منطقی و منسجم انجام شده است	
		ساختار پایان نامه و فصل بندی مربوطه آن را به راحتی قابل خواندن کرده است	
		انسجام میان بخشهای مختلف هر فصل برقرار شده است	
		انسجام میان فصلها در کل پایان نامه برقرار شده است	
		یکدستی در نحوه ارائه و شکل هر فصل رعایت شده است	
		جدول و نمودارها به راحتی قابل فهم است و به درک خواننده از یافته ها کمک می کند	
		یکدستی در شکل ارائه جدولها و نمودارها رعایت شده است	
		فهرست جدولها و نمودارها در ابتدای پایان نامه ارائه شده است	
		در صورت وجود پیوست (ها)، اشاره ها و ارجاعهای لازم به آنها در متن انجام شده است	
	12	آیین نگارش	
		مطالب به شکل روان و قابل فهم نوشته شده است	
		از ذکر مطالب بی ربط و پراکنده خودداری شده است	
		آیین نگارش از نظر جمله نویسی و انسجام میان جمله ها، پاراگرافها، و انسجام میان پاراگرافها رعایت شده است	
		معادل انگلیسی مفاهیم عمده و نام نویسندگان خارجی به صورت پانویس ارائه شده است	
		نوع حروف (فونت) مورد استفاده خوانا و در سرتاسر متن یکدست است	
		از نشانه ها و علامت نقطه گذاری بدرستی استفاده شده است	
		صفحات متن به طور کامل و یکپارچه شماره گذاری شده است	
	13	منابع مورد استفاده و شیوه استناد دهی	
		منابع و مأخذ استفاده شده در انتها به طور دقیق و کامل ارائه شده است (همه منابع ذکر شده در متن پایان نامه، در انتها آورده شده است)	
		شیوه استناد دهی از یک استاندارد مشخص پیروی کرده است (اطلاعات کتابشناختی منابع به طور کامل و با استفاده از یک شیوه نامه استاندارد ارائه شده است)	
	14	پیوستها	
		پیوستهایی که در متن پایان نامه به آنها اشاره شده در انتها ارائه شده است	
		پیوستها مورد نیاز هستند و بدون دلیل افزوده نشده اند	
		هر يك از پیوستها دارای شماره و عنوانی گویا می باشد	
	15	نظر کلی	
		پایان نامه در وضع فعلی قابل قبول است و به حداقل اصلاحات نیاز دارد	
		پایان نامه به تغییرات و اصلاحات نسبتا اساسی نیاز دارد	
		پایان نامه در وضع فعلی قابل دفاع نیست	